

ПРЕВЕНЦИЯ НА СПОРТНИ ТРАВМИ В ДЕТСКО – ЮНОШЕСКА ВЪЗРАСТ. КЛЮЧОВИТЕ 13 ИЛИ КОГА СЕ НАЛАГА ДА ПОТЪРСИТЕ МЕДИЦИНСКА ПОМОЩ?

Превантивната медицина се отнася до мерките, които се предприемат с цел предотвратяване на заболявания (или наранявания), вместо тяхното лечение или лечението на симптомите им.

Движението е генерална функция на опорно – двигателния апарат, който е определящ за извършването както на активни движения, така и за заемането на определени положения (пози) на тялото и частите му. Двигателната функция е основно биологично качество, което може да се възстановява, приспособява, усъвършенства и преобразува само чрез функционално натоварване (т.е. с активни движения).

Предвид законът на Жан – Батист Ламарк за развитието и структурното усъвършенстване на функционално натоварените органи, нормалният физиологичен цикъл при натоварване е: работа – умора – почивка със свръхвъзстановяване (т.нар. екзалтационна фаза).

Под травма разбираме „вид телесно увреждане, причинено от външно въздействие (механично, химично, електрическо и др.). Съчетанието „травматично увреждане“ според специалистите в областта на ортопедията и спортната медицина, е тавтология. В спортната практика всички поражения на мускулно – скелетната система са от механичен фактор.

Спортната травма е увреждане, което е получено по време на спортни занимания. Необходимо е дефиниране на още едно основно понятие – спортен травматизъм. Последният представлява съвкупността от спортни травми, получени от състезателите в дадено спортно общество за определен период от време.

Причините за възникване на спортните травми са различни и зависят от практикувания спорт. Класифицират се по видове – остри (първични) или хронични, с различна тежест (от леки навяхвания, разтежения и изкълчвания, до сериозни фрактури с различна локализация).

Различаваме:

1. Травми на главата – предимно в бокса и борбата;
2. Травми на раменен пояс и горни крайници – в гимнастиката, бокса, гребането, борбата, волейбола и баскетбола;
3. Травми на таза и бедрото – при лека атлетика, футбол, баскетбол, екстремни спортове, мотоспорт;
4. Травми на долни крайници – във футбола, ски спусканията, кънки, бягане, плуване, велосипеден спорт, баскетбол, волейбол, лека атлетика;
5. Травми на гръбначен стълб – представляват едни от най-тежките спортни травми; чести са при: алпинизъм, ски скокове, бягане, плуване, спортна гимнастика, борба, вдигане на тежести, конен спорт, екстремални спортове и др.

Едни от най-рисковите по отношение на спортни травми са т.нар. динамични спортове (ръग्би, бокс, бойни изкуства, футбол, баскетбол, волейбол, вело- и мотоспорт, лека атлетика, спортна гимнастика и др.).

Според тежестта разделяме травмите условно на:

1. *Леки травми* – от типа дисторзия (навяхване на ставата с временно разместване на костта); с необходимо време за възстановяване до една седмица;
2. *Средно - тежки травми* – обикновено свързани с луксация (изкълчване); с необходимо време за възстановяване до един месец;
3. *Тежки травми* – изискват повече от един месец отсъствие от тренировки и състезания; тук се включват различни мускулни и сухожилни разкъсвания, проблеми с инервацията, фрактури и др.

При всички положения превенцията е от ключово значение. Детско – юношеският период е изключително деликатен и поради тази причина трябва да се съблюдават някои основни насоки, които целят да предпазят детето / юношата от евентуален травматизъм.

1. *Комуникация с младия спортист* – ясно осъзнаване на факта, че изпитването на болка не е нормално явление, типично за здрав човек. Редица деца и юноши търпят (доста често висок праг на болка) само, за да не бъдат изключени от играта. Това разбира се може да доведе до по-сериозни състояния, които би могло да бъдат преодолени с ранна намеса. По отношение на здравето следва да бъдем безкомпромисни и отговорни. Не бива да се поставя личната или треньорска амбиция пред здравето.
2. *Предварителната подготовка е важна* – задължителни са предсезонната подготовка и провеждането на периодичен медицински преглед. Последният включва назначаването на: електрокардиограма, пълна кръвна картина, изследване на биохимични показатели и урина, функционални изследвания (VELO – тест и др.). Лекарските прегледи, които се изискват за картотекиране на състезатели, са в помощ при оценката на здравословното, кондиционното и физическо състояние на децата и юношите.

3. **Не подценявайте кардио тренировките** – тренировката представлява методично прилагане на общи и специални упражнения, които се планират с цел подобряване на физическата подготовка на играчите, усъвършенстване на невро – мускулната функция, формиране на качеството ловкост (нервно – мускулна координация), усъвършенстване техническите възможности за практикуване на някакъв вид физическа дейност, вкл. достигане до върхова кондиция. В основата си кардио тренировките представляват набор от упражнения за сърдечно – съдовата система, с които се повишава сърдечната честота за определен период от време. Предимствата на този вид тренировка е, че се укрепват жизненоважни органи в тялото - сърце и бели дробове. Освен това се повишава здравината на костите, предотвратяват се сърдечни болести, нормализира се артериалното налягане, противодейства се на затлъстяването и диабета, повишава се психо – емоционалното състояние на състезателя с последващо намаляване нивата на стрес. Най-добрите кардио тренировки са: ходенето, бягането, плуването, колоезденето, скачането на въже.
4. **Загрявката е задължителна** – стречингът (или целенасоченото разтягане) е важна спортна техника за профилактика на контузиите, която следва да се превърне в навик за всички спортисти преди започване на тренировка или състезание. Тук се включва комплекс от статични и динамични упражнения за всички мускулни групи, като целта им е да подобрят кръвоснабдяването на мускулите и тяхната разтегливост (еластичност), както и да се увеличи общия тонус на тялото. Загрявката е моментът за подготовка на организма за предстояща интензивна дейност.
5. **Уверете се, че младият спортист си почива качествено** – почивката между тренировки, състезания и спортни игри е задължителна. Липсата на сън (или недостатъчния сън), както и натрупването на млечна киселина в мускулите, предразполагат състезателите към ред контузии. Родителите и спортните клубове трябва да планират възстановяване извън сезона, между тренировките и след интензивни състезания за всички спортисти.

Възстановяването включва: процедури по физикална терапия и рехабилитация, спортен или аналитичен масаж, постизометрична релаксация за скъсената мускулатура, контрастна терапия и др.

6. **Осигурете здравословно меню** – добре балансираната диета е от ключово значение. Ако е необходимо, родителите трябва да консултират децата си със специалист по хранене и диететика. Последните са медицински специалисти – лекари с придобита специалност по „Хранене и диететика“. Това е важно уточнение, предвид нарастващия брой псевдо – диетолози. Здравословната диета следва да бъде изготвена на индивидуален принцип, осигуряваща всички необходими макро- и микронутриенти на спортиста. Правилното хранене поддържа оптимално функционирането на мускулите, костите, ставите, сухожилията и органите на тялото. Спомага за качествено възстановяване след тренировки. Определянето на индекс – телесна маса (ИТМ) е задължително условие. Показатели като ИТМ и степен на охраненост, се проследяват от личните лекари или от медицинските екипи на съответните спортни клубове. При необходимост последните внасят корекции по отношение на храненето.
7. **Хидратация на тялото** – родителите, треньорският щаб и медицинските екипи трябва да се уверят, че децата / юношите приемат достатъчно течности по време и след игра, както и да следят за признаци на дехидратация. Под прием на течности разберайте единствено вода. Натурални сокове и енергийни напитки, са абсолютно противопоказани. Дехидратацията се характеризира със следните признаци: общо изтощение, умора, бледост, гадене, повръщане, объркване, замаяност, припадък. Недостатъчният прием на течности намалява способността на организма да управлява адекватно терморегулацията, възможно е да се достигне до момент на прегряване, спад на мускулната сила и издръжливост, изтощение и зачестяване на мускулните крампи.
8. **Обърнете внимание на екипировката** – подсигуриването на спортни обувки, каски, очила, ръкавици, наколенки, кори и др., е много важно условие за превенция на спортни травми.

9. **Правилна техника и насоки** – всеки спорт е специфичен и се характеризира с различни техники за безопасна игра. Винаги съществува правилен и грешен начин за изпълнение. Например, футболистите трябва да бъдат обучени, как да се справят с противника по възможно най-безопасния начин, за да избегнат да речем мозъчно сътресение или мускулно разтежение; тенисистите пък трябва да усвоят правилата за хвърляне и посрещане на тенис топката. За жалост, дори един неправилно излъчен удар, може да доведе до увреда на анатомична структура.

10. **Научете се да разпознавате спортните травми и потърсете медицинска помощ навреме** – ако родителите или треньорите доловят, че има съществена промяна в техниката на спортиста (накуцване, хвърляне по различен начин, самомасажиране на части от тялото по време на спортна активност, извършване на компенсаторни движения и др.), те незабавно трябва да извадят спортиста от игра. Ако след известен период на покой проблемите продължат или симптоматиката се изостри, то е строго наложително търсенето на специализирана медицинска помощ.

КЛЮЧОВИТЕ 13 ИЛИ КОГА СЕ НАЛАГА ДА ПОТЪРСИТЕ МЕДИЦИНСКА ПОМОЩ?

13

1. При наличие на постоянна болка (без оглед на скали или степен на поносимост); болката е неприятно сетивно и емоционално преживяване, което не е типично за здрав човек; болката е винаги признак на патология;

2. При продължителен оток около става и поява на масивен хематом;

3. При нестабилност / халтавост на ставите;

4. При травми, свързани със загуба на съзнание и обилно кръвотечение;

5. При съмнение или видимо нарушение на анатомична цялост на костни структури;

6. При силен удар в областта на главата или гръбнака;

7. При признаци на дехидратация – суха уста и очи, отпадналост, главоболие, замаяност, световъртеж, мускулни крампи, тъмен цвят на урината;

8. При оплаквания, свързани със сърдечната област – поява на задух, ускорен пулс, сърцебиене, болка в гърдите, високо или ниско артериално налягане;

9. При чести мускулни спазми (крампи);

10. При припадък – състояние, съпроводено с краткотрайна загуба на съзнание; причина – временно намаляване на притока на кръв към мозъка;

11. При слънчев удар – състояние, което се проявява при продължителна игра или престой на слънце; съпроводено е със зачервена суха кожа, главоболие, замаяност, гадене, повръщане;

12. При хипогликемична криза – появява се, когато нивото на кръвната захар падне под нормалното; характеризира се с бързо влошаващо се състояние, наличие на слабост, замаяност, чувство на глад, аномално поведение, ускорен пулс, треперене;

13. При проблеми с вестибуларния апарат – при симптоми на замаяност, световъртеж, нарушена координация и равновесие.

Ползвана литература:

1. Дагоров, Н., Спорт без травми, изд. „Принт Фактор“, София, 2018 г.;
2. Дагоров, Н., Спортни травми, изд. „Ди енд Ес ООД“, София, 2015 г.;
3. Колева, Ив., Кратък курс по кинезитерапия, изд. „Симел Прес“, София, 2009 г.;
4. Топузов, Ив., Спортна медицина и хигиена, УИ „Неофит Рилски“, Благоевград, 2007 г.